

Eerste vondsten van de geelrandkromsprietwants (*camptopus lateralis*) in Nederland (heteroptera: alydidae)

H.J.M. van Buggenum, Rijdtstraat 118, 6114 AM Susteren, e-mail: hvanbuggenum@gmail.com

B. Aukema, Van Kellstraat 25, 6721 VT Bennekom, e-mail: berendaukema@outlook.com

Uit Nederland was tot voor kort maar één soort uit de groep van de kromsprietwantsen bekend, namelijk de Mierkromsprietwants (*Alydus calcaratus*). Op basis van vondsten uit 2023 van de Sint-Pietersberg bij Maas-tricht is er een nieuwe soort uit deze familie bijgekomen, de Geelrandkromsprietwants (*Camptopus lateralis*). Deze wants is bezig met een uitbreiding van zijn leefgebied in noordelijke richting.

INLEIDING

In 2023 is een groot deel van het natuurgebied Sint-Pietersberg en de daarin aanwezige ENCI-groeve [figuur 1] op verzoek van Natuurmonumenten geïnventariseerd door diverse studiegroepen van het Koninklijk Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Er is onder meer aandacht besteed aan het voorkomen van sprinkhanen en wantsen. Het

onderzoek naar deze twee insectengroepen kent een sterk vergelijkbare inventarisatiewijze, namelijk het doen van zichtwaarnemingen, het met een net slepen van de vegetatie en het afkloppen van takken van struiken en bomen. Sprinkhanen worden ook nog op geluid geïnventariseerd. Tijdens een gezamenlijke excursie van de Sprinkhanenstudiegroep en de Wantsenstudiegroep op 15 september 2023 zijn door de eerste auteur in een hellinggrasland meerdere Kromsprietwantsen gevangen, waarvan één exemplaar bijzondere lichaamskenmerken had. De vindplaats is een nieuw aangelegd kalkgrasland met een kruidenrijke vegetatie. Het grasland ligt aan de noordkant van de groeve en heeft een zuidelijk geëxponeerde helling. Bij nader onderzoek bleek het te gaan om een vrouwtje van de Geelrandkromsprietwants. Dit is een nieuwe soort voor Nederland. Enkele dagen later bleek dat een andere excursiedeelnemer (Erik Macco) aan de rand van hetzelfde grasland iets later op dezelfde dag een ander exemplaar had gefotografeerd (WAARNEMING.NL; geraadpleegd op 17-09-2023). Op basis van deze vondsten zijn de vindplaats en omgeving op 20

FIGUUR 1

De Sint-Pietersberg en de ENCI-groeve zijn in 2023 door het Koninklijk Natuurhistorisch Genootschap in Limburg onderzocht op aanwezige natuurwaarden (foto: Harry van Buggenum).

NAAR OLAF
12-10-2023

► FIGUUR 2

Eerste gevonden exemplaar van de Geelrandkromsprietwants (*Camptopus lateralis*) in Nederland. Het vrouwtje is gevonden in een hellinggrasland in de ENCI-groeve van de Sint-Pietersberg nabij Maastricht op 15 september 2023 (foto: Sanne Ploegaert).

►► FIGUUR 3

De Mierkromsprietwants (*Alydus calcaratus*) heeft geen gele rand langs het borststuk en de voorvleugels. De antennen zijn minder geel-zwart geblokt en de achterschelen zijn recht (foto: Willem Vergoossen).

september nader onderzocht op de aanwezigheid van een mogelijke populatie. Die bleek inderdaad aanwezig te zijn.

SOORTHERKENNING

De Geelrandkromsprietwants [figuur 2] is een langwerpige, tamelijk behaarde wants met een lengte van ongeveer 11–15 mm. De bovenzijde is licht tot donker bruin terwijl de onderzijde oranjebruin is. De driehoekige kop heeft opvallend uitpuilende ogen en een geelachtige gekleurde middenstreep die een stukje doorloopt over het halsschild. Het halsschild heeft op het achter-eind een klein geel puntje en ook de top van het schildje is geel. In tegenstelling tot de Mierkromsprietwants [figuur 3], hebben het borststuk en de voorvleugels van de Geelrandkromsprietwants een smalle geelgekleurde rand. Hieraan dankt de soort zijn Nederlandse naam. Het tweede en derde antennelid zijn meestal oranjegeel, met een smal zwart einddeel. De achterdijen hebben aan de binnenzijde sterke doorns terwijl de schenen geelbruin en gebogen zijn. Bij de Mierkromsprietwants zijn de achterschelen recht en donker gekleurd (MOULET, 1995; NIEDRINGHAUS *et al.*, 2020). De vijf larvale stadia zijn beschreven door MOULET (1995).

VERSPREIDING

De Geelrandkromsprietwants heeft een Palaearctisch verspreidingsgebied vanaf het Iberische schiereiland en Noord-Afrika tot in China en India, grotendeels ten zuiden van de 50e breedtegraad op het noordelijk halfrond. In Europa komt deze wants voor in Albanië, Andorra, België, Bosnië-Herzegovina,

Bulgarije, Duitsland, Frankrijk (met inbegrip van Corsica), Griekenland (met inbegrip van Kreta), Hongarije, Italië (met inbegrip van Sardinië en Sicilië), Liechtenstein, Malta, Moldavië, Montenegro, Nederland, Noord-Macedonië, Oekraïne, Oostenrijk, Portugal, Roemenië, Midden- en Zuid-Rusland, Servië, Slovenië, Slowakije, Spanje, Tsjechië en Zwitserland [figuur 4] (DOLLING, 2006; AUKEMA, 2018). Voor de ons omringende landen geldt dat de eerste gevalideerde waarneming in België in september 2018 in de vallei van de Maas is gedaan, enkele kilometers ten noorden van Luik (BAUGNÉE *et al.*, 2020). Daarna is de soort uit meerdere regio's in België gemeld (WAARNEMINGEN.BE; geraadpleegd op 4-10-2023). Alle tot nu toe bekende vindplaatsen uit de Benelux zijn weergegeven in figuur 5. In Duitsland is de soort naast enkele oude of niet te valideren waarnemingen voor het eerst in 2017 gedocumenteerd uit de zuidwestelijk hoek van Baden-Württemberg (RIEGER & FROSCH, 2017). In 2022 is de soort voor de tweede keer uit Baden-Württemberg gemeld in de omgeving van Karlsruhe (VOIGT, 2023).

ECOLOGIE

De Geelrandkromsprietwants is een warmte en droogte minnende soort met een voorkeur voor open, zonnige habitats. Deze kunnen in allerlei natuurlijke en antropogene landschapstypen liggen, waaronder open bossen, zandduinen, steppen, hellingen, tuinen, ruderaal locaties en groeves. De wantsen zijn vooral poly-fytofaag en foerageren op een groot aantal vlinderbloemigen (Fabaceae), onder andere Esparcette (*Onobrychis vicifolia*), klaversoorten (*Trifolium spec.*), Bont kroonkruid (*Securigera varia*),

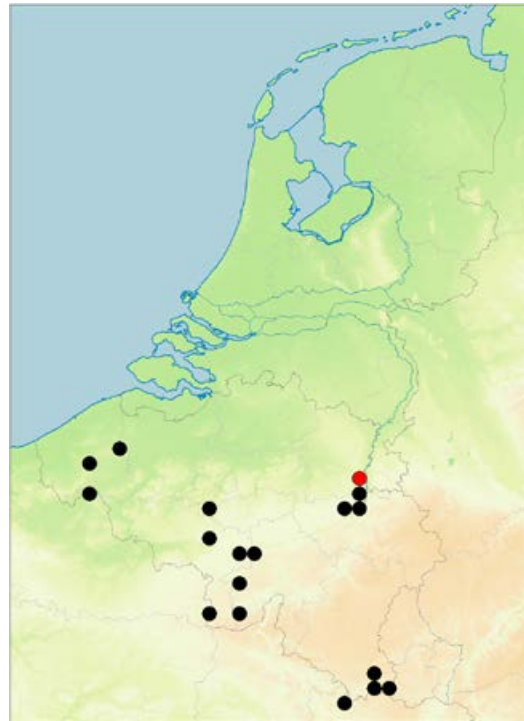

rolklaver (*Lotus spec.*) en rupsklaver (*Medicago spec.*) (WACHMANN *et al.*, 2007). Daarnaast kan het een aaseter zijn. BAZ *et al.* (2010) vingden namelijk in hun onderzoeksgebied in Spanje onder andere Geelrandkromsprietwantsen in vangpotten die voorzien waren met inktvis als aas.

De soort heeft één generatie per jaar en de volwassen dieren overwinteren. De nieuwe generatie is vanaf augustus volwassen (WACHMANN *et al.*, 2007). Meer zuidelijk in Europa kan zich jaarlijks een tweede generatie ontwikkelen (MOULET, 1995).

VINDPLAATS IN LIMBURG

De Sint-Pietersberg is in de voorbije eeuw voor een groot deel afgegraven voor de winning van kalksteen ('mergel'). Enkele jaren geleden is de winning gestopt waarna een groot deel van de overgebleven groeve is ingericht als natuur- en wandelgebied. Het niet afgegraven deel bestaat uit bos en (kalk-)graslanden. De voormalige groeve verkeert op de meeste plaatsen nog in een pioniersstadium, met geen tot weinig begroeiing. Op bepaalde locaties is leemachtig bodemmateriaal aanwezig, gemengd met brokken vuursteen en kalksteen. Hierop is een gras- en kruidenvegetatie met hier en daar struiken tot ontwikkeling gekomen. Een van die locaties ligt aan de noordkant van de groeve en heeft een zuidelijk geëxponeerde helling. Door middel van schapenbegrazing wordt hier een kruidenrijk schraalgrasland tot kalkgrasland ontwikkeld. Bij het beheer wordt ervoor gezorgd dat telkens delen van de vegetatie als refugium voor flora en fauna worden gespaard. Uit het onderzoek is gebleken dat de meeste Geelrandkromsprietwantsen konden worden gevangen op onbegraasde plekken met een hoge grazige, kruidenrijke begroeiing. Hier groeien tussen meerdere grassoorten onder andere Grote zandkool (*Diplotaxis tenuifolia*), Rode klaver (*Trifolium pratense*), Witte klaver (*Trifolium repens*), Hopklaver (*Medicago lupulina*), Gewone rolklaver (*Lotus corniculatus*), Peen (*Daucus*

◀◀ FIGUUR 4
Landen in Europa waarvan bekend is dat de Geelrandkromsprietwants (*Camptopus lateralis*) is aangetroffen (aangevuld op basis van DOLLING, 2006 en AUKEMA, 2018).

◀ FIGUUR 5
Verspreiding van de Geelrandkromsprietwants (*Camptopus lateralis*) in de Benelux (10x10 km-hokken). Rode stip: Maastricht, ENCI-groeve, 2023; zwarte stippen: vondsten in België vanaf 2018 (naar Waarnemingen.be; geraadpleegd op 5-10-2023).

carota), Akkerdistel (*Cirsium arvense*), Smalle weegbree (*Plantago lanceolata*), paardenbloem (*Taraxacum spec.*), Bonte luzerne (*Medicago x varia*) en Knoopkruid (*Centaurea jacea*). Op sommige plekken staan Wilde marjolein (*Origanum vulgare*) en Kruipend stalkruid (*Ononis spinosa* subs. *procurrens*). In totaal zijn op beide onderzoeksdagen zeven exemplaren van de Geelrandkromsprietwants gevonden op het hier beschreven hellinggrasland en een exemplaar op een wat schaarser begroeide locatie op de bodem van ENCI-groeve. Het betrof zowel mannetjes en vrouwtjes.

DISCUSSIE

Uit de geconstateerde uitbreiding van de Geelrandkromsprietwants in België sinds 2018 kon worden verwacht dat de soort op enig moment ook Nederland zou bereiken. Dat is nu aangetoond. Het feit dat in 2023 meerdere exemplaren zijn gevonden, betekent dat de soort zeer waarschijnlijk al één of enkele jaren geleden het gebied heeft gekoloniseerd en er een populatie heeft gesticht. De populatie in de ENCI-groeve van de Sint-Pietersberg sluit geografisch nauw aan bij die van de vindplaatsen in het Maasdal bij Luik. De afstand via het Maasdal is ongeveer 20 km. De soortensamenstelling en de structuur van de vegetatie van de vindplaats in de ENCI-groeve lijkt sterk op die van de vindplaats bij Luik. In beide gevallen gaat het om een grazige vegetatie met veel algemeen voorkomende vlinderbloemige plantensoorten (BAUGNÉE *et al.*, 2020). In de tussenliggende gebieden zijn meer van dergelijke potentieel geschikte biotopen aanwezig. De soort

FIGUUR 6

Detailopname van het vegetatietype op het hellinggrasland in de ENCI-groeve waar de meeste vondsten van de Geelrandkromsprietwants (*Camptopus lateralis*) zijn gedaan (foto: Harry van Buggenum).

kan ook daar al aanwezig zijn. Ook in de rest van Zuid-Limburg zijn veel hellinggraslanden en voormalige groeves aanwezig, die op het gebied van biotoopkenmerken vergelijkbaar zijn met de Sint-Pietersberg. Het is dus niet uitgesloten dat de Geelrandkromsprietwants ook daar of elders in Nederland geschikte leefgebieden heeft gevonden of nog zal vinden. Het is een thermofiele soort die profiteert van de klimaatverandering en de warme zomers van de afgelopen jaren.

DANKWOORD

Een woord van dank gaat uit naar Erik Macco voor het doorgeven van zijn waarneming. Theodoor Heijerman, Tivan Martens en Lo Troisfontaine hebben geholpen bij het nader onderzoek in de ENCI-groeve. Willem Vergoossen leverde de foto van de Mierkromsprietwants. Gaby Bollen en Frans Reijnen van Natuurmonumenten worden bedankt voor het verlenen van de benodigde vergunningen en de informatie over het beheer van het gebied.

Summary

FIRST RECORDS OF THE BUG *CAMPTOPUS LATERALIS* IN THE NETHERLANDS (HETEROPTERA: ALYDIDAE)

During an excursion of the Wantsenstudiegroep (bug study group) of the Natuurhistorisch Genootschap in Limburg on September 15, 2023, the first specimen of the bug *Camptopus lateralis* for the Netherlands was caught. The catch was made in a southern exposed slope grassland in the former ENCI quarry on the St. Pietersberg near Maastricht (province of Limburg). Upon further investigation, the existence of a population was demonstrated. The species must have established itself one or more years ago. The site is located about 20 km north of Liège (Belgium), where the first Belgian find of this species was made in 2018. Both sites are rather similar in terms of biotope. In both cases, the vegetation encompasses plant species from the family Fabaceae, on which the bugs forage. Due to climate change it is likely that this thermophilic species will continue to expand further in a northern direction.

Literatuur

- AUKEMA, B. (ed.), 2018. Catalogue of the Palaearctic Heteroptera. Beschikbaar op <https://catpalhet.linnaeus.naturalis.nl> (geraadpleegd 20-09-2023).
- BAUGNÉE, J.-Y., S. CLAEREBOUT & F. CHÉROT, 2020. *Camptopus lateralis* (Germar, 1817): présence confirmée en Belgique (Hemiptera: Alydidae). Bulletin de la Société royale belge d'Entomologie 155: 91-100.
- BAZ, A., B. CIFRIÁN, D. MARTÍN-VEGA & M. BAENA, 2010. Phytophagous insects captured in carrion-baited traps in central Spain. Bulletin of Insectology 63(1): 21-30.
- DOLLING, W.R., 2006. Alydidae Amyot & Serville, 1843. In: B. Aukema & C. Rieger (red.). Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic region. Pentatomomorpha II. The Netherlands Entomological Society 5: 28-42.
- MOULET, P., 1995. Hémiptères Coreoidea, Pyrrhocoridae et Stenocephalidae euro-méditerranéens. Faune de France 81: 1-336.
- NIEDRINGHAUS R., M. STÖCKMANN & E. WACHMANN, 2020. Die Wanzen Deutschlands. Bestimmungsschlüssel für alle Familien und Gattungen. Wissenschaftlich Akademischer Buchvertrieb, Scheeßel.
- RIEGER, C. & B. FROSCH, 2017. Nachweis von *Camptopus lateralis* (Germar, 1817) (Heteroptera, Alydidae) in Süddeutschland. Heteropteron 50: 41-43.
- VOIGT, K., 2023. *Camptopus lateralis* (Germar, 1817) erneut in Baden-Württemberg gefunden (Heteroptera: Alydidae). Heteropteron 68: 31.
- WAARNEMING.NL, 2023. <https://waarneming.nl/observation/288013060/> geraadpleegd op 17-09-2023.
- WAARNEMINGEN.BE, 2023. <https://waarnemingen.be/species/195063/> geraadpleegd op 4-10-2023.
- WACHMANN, E., A. MELBER & J. DECKERT, 2007. Wanzen. Band 3. Pentatomomorpha I. Aradidae, Lygaeidae, Piesmatidae, Berytidae, Pyrrhocoridae, Alydidae, Coreidae, Rhopalidae, Stenocephalidae. Die Tierwelt Deutschlands 78: 1-272.